

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱԲՂՅ. ՏԱՄԱՏԵԱՆ
Միաբան Պոլսոյ Պատրիարքական Աթոռոյ
Կոստանդնուպոլիս

ՉԱՐԽԱՓԱՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ՍՐԲԱՊԱՏԿԵՐԸ

Նիկոմիդիոյ գաւառի Արմաշ գիւղը յայտնի էր իր վանքով: Արմաշու Չարխափան Ս. Աստուածածնի վանքին մէջ կային բազմաթիւ գոյքեր, որոնց մէջ ամենէն նշանաւորը՝ Չարխափան Ս. Աստուածածնի սրբապատկերն է: Արմաշու վանքին հետ նոյնացած այս սրբապատկերը ունէր հրաշագործ զօրութիւն եւ այս մասին կային բազմաթիւ վկայութիւններ. հիւանդներ կը բուժուէին, հոգիներ կը հանդարտէին, որով Արմաշու ուխտագնացութիւնը տակաւ առ տակաւ գրաւիչ կը դառնար: Վանքէն ներս հրաշագործութիւններու մասին Բարթողիմէոս Եպիսկոպոսի օրերէն սկսեալ յիշատակութիւններ կան:

Վանքին զօրութիւնը բերնէ բերան կը տարածուէր եւ կը հասնէր մինչեւ գաւառ¹: Չարխափան Ս. Աստուածածնի սրբապատկերը այս շրջագիծով խորհրդանշական իմաստ մը ունէր, որուն մէջ կը խտանային Արմաշու վանքն ու հրաշքի գաղափարը: Կարծէք աստուածային ձեռք մը միշտ պահպան եղած է այս սրբապատկերին, որպէսզի անոր միջոցաւ դարեր շարունակ Արմաշու մօտ ուխտի գաղափարը մնայուն ներկայութեան վերածուէր, եւ հաւատացեալներ ըստ իրենց հաւատքին, Չարխափան Ս. Աստուածածնայ սրբապատկերին մօտ հրաշքներու վկաները դառնային:

Նիկոմիդիոյ առաջնորդ եւ Արմաշու վանահայր՝ Բարթողիմէոս Արքեպս. Կապուտիկեանի օրով, 1804-ին, Արմաշու վանքն ու եկեղեցին հրդեհի պատճառաւ մեծապէս կը վնասուին: Բարթողիմէոս Սրբազան բաւական կը ցնցուի: Սակայն, միսիթարիչ երեւոյթ մը կըլլայ Տաճարի աւագ խորանի Չարխափան Ս. Աստուածածնի նկարին անվնաս փրկուիլը²: Բարթողիմէոս Սրբազան կը հրահանգէ, որ յատուկ խնամք ցուցաբե-

¹ ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐՔԵՊՍ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ, Պատմութիւն Արմաշու Դպրեվանքին, «Շողակաթ», Ստանպուլ, 1958 թիւ 2—3, Փետրուար-Մարտ, 1958, էջ 55:

² Մ. ԱԻ. ՔԶՆՅ. ԵՐԱՄԵԱՆ, Պատմութիւն Արմաշոյ, 1991, Երեւան, էջ 32—34:

րեն այս սրբապատկերին, որով իր սաներէն Պօղոս Վրդ. Գաղատացիին պաշտօն կը յանձնուի, եւ ան տարիներ շարունակ կը հսկէ սրբապատկերին: Հրդեհին աւերումը պատճառ կը դառնայ, որ վանքին գործունէութիւնը առկախ մնայ, սակայն միւս կողմէ սրբապատկերը կը պահպանուի գուրգուրալից ձեռքերու մէջ:

1810-ին Նիկոմիդիոյ առաջնորդ եւ Արմաշու վանահայր կը նշանակուի Պօղոս Արքեպս. Խարաղօչ³: Ան երբ Արմաշ կը ժամանէ, տեսնելով հրկիզուած վանքը, իր հոգւոյն մէջ ցաւ կը զգայ եւ կուխտէ տաճարը կրկին վերականգնել ու վանքին վարկը կրկին բարձրացնել: Այս ուղղութեամբ իր առաջին ձեռնարկը կըլլայ դէպի վանք կատարուած ուխտագնացութիւնը առաւել եւս շքեղցնել եւ անձամբ նախագահել այս ուխտի ճանապարհին: Մինչ այդ, տարիներէ ի վեր Պօղոս Վրդ. Գաղատացիի պաշտպանութեան ներքեւ գտնուած սրբապատկերը, նորակառոյց եկեղեցւոյ մէջ կը զետեղուի եւ ժողովուրդին յատուկ հետաքրքրութեան կարժանանայ՝

Տաճարին հրաշալի պատկերը յատուկ յիշատակութեամբ կը նշուի նաեւ Պոլսոյ Մաղաքիա Պատրիարք Օրմանեանի կողմէ, եւ կը յայտնուի, թէ երեք դար շարունակ ուխտաւորներ աղօթած են այս սրբապատկերին առջեւ:

Պատկերին մասին կային բանաւոր աւանդութիւններ: Անոր նկարչական հնութիւնը կը հասնէր մինչեւ Թադէոս Եպիսկոպոսի ժամանակները: Պատկերը մեծադիր էր, երկու կանգուն երկայնութեամբ եւ կանգունուկէս լայնութեամբ, մոմլաթի վրայ պատրաստուած, Աստուածամայրը՝ Աստուածորդին գիրկը: Աստուածամօր դէմքը բնականէն աւելի մեծ էր եւ նայուածքը ուղիղ: Սրբապատկերին վրայ որեւէ յիշատակարան չկար⁴:

Մաղաքիա Պատրիարք, երբ Հայ Եկեղեցւոյ նուիրական ուխտագնացութեանց մասին կը խօսի, յատկապէս կը յիշատակէ Ս. Երուսաղէմի Տէրունակոխ վայրերը, Ս. Էջմիածնի Քրիստոսահիմն Տաճարը, Մշոյ Ս. Կարապետ վանքը, Կեսարիոյ Ս. Կարապետ վանքը եւ Արմաշու Ս. Զարխափանը: Թէեւ ուխտաւորներ թիւով նուազած էին ժամանակօք, սակայն բաւական բարեպաշտներ միշտ կը փութային այս ուխտավայրերը

³ ԳՐ. ԱԻ. ՔՀՆՅ. ՏԱՄԱՏԵԱՆ, Պօղոս Արքեպիսկոպոս Խարաղօչի Կեանքն ու Գործը, 2019, Ստանպուլ, էջ 30–31, 53–54:

⁴ ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐՔԵՊՍ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ, Պատմութիւն Արմաշու Դպրեվանքին, «Շողակաթ», Ստանպուլ, 1956, Դետեմբեր, էջ 372–373:

եւ կը մատուցէին իրենց ուխտի աղօթքները⁵: Հետեւաբար, կը տեսնենք թէ Չարխափան Ս. Աստուածածնի ուխտագնացութիւնը մինչեւ Ի. դարու սկիզբը, միշտ պահպանած է իր կարեւորութիւնը:

Ըստ Մաղաքիա Պատրիարքին, վանքի ուխտագնացութիւնը Փոքր Հայքի, Մեծ Հայքի, Վասպուրականի, Անիի եւ շրջակայից բազմաթիւ վանքերու ուխտի գաղափարէն ծնունդ կառնէ՝: Գաւառին մէջ, մասնաւորապէս հայ հաւատացեալներուն պաշտօնական ուխտատեղին կը հանդիսանար իրենց համար մերձաւոր վանքը: Սակայն, երբ այդ շրջաններէն դէպի Փոքր Ասիա գաղթականութիւն կը սկսի, վանաշատ գաւառներէն հասած ժողովուրդը կարիքը կը զգայ ապրեցնելու ուխտի հասկացողութիւնը: Շրջանին մէջ միակ վանքը Արմաշու վանքը ըլլալուն, այս վանքին մէջ ծնունդ առած է ուխտագնացութեան աւանդութիւնը: Բարեպաշտ ժողովուրդը կը փութար Արմաշու վանք: Շրջանէն ներս բացի Անկիրիոյ Կարմիր վանքէն, ուրիշ վանք գոյութիւն չունէր, հետեւաբար այս ուխտագնացութեան ուխտաւորներ կը մասնակցին Պոլիսէն, Կուտինայէն, Զմիւռնիայէն, Պրուսայէն եւ շրջակայ գաւառներէն⁶:

Պօղոս Արքեպս. Խարաղոշի օրով, ԺԹ. դարու սկիզբը, առաւել փայլ ստացած ուխտագնացութեան աւանդութիւնը, տարիներու ընթացքին աւելի աչքառու կը դառնայ մինչեւ Ա. Համաշխարհային Պատերազմի տարիները: Թէ՛ պոլսեցի հարուստներ, թէ՛ շրջակայից գիւղացիներ, Ս. Խաչի շրջանին կը համախմբուէին վանքին մօտ: Յատկապէս Դպրեւանքի գործօն եղած տարիներուն, Դպրեւանքի վերամուտը կը զուգադիպէր տօնախմբութեան: Երբեմն անսովոր բազմութիւն կը տեսնուէր վանական համալիրէն ներս:

Ա. Համաշխարհային Պատերազմին յաջորդող տարիներուն, Արմաշու վանական կեանքը թէեւ իր աւարտին կը հասնի, սակայն Չարխափան Ս. Աստուածածին եկեղեցին կը շարունակէ գործել իր սրբապատկերով: Այս մասին օրինակ կուզենք բերել վախճանեալ Տիրամայր Սաթէնիկ Տամատեանը⁷, որ ծնած է 1921-ին Ատափազարի մէջ, եւ մկրտութեան համար բերուելով Արմաշ, մկրտուած է Չարխափանի տաճարին մէջ՝ ընդ

⁵ ՄԱՂԱՔԻԱ ՊԱՏՐ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ, «Հայոց եկեղեցին», Ստանպուլ, 2018, էջ 194:

⁶ ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐՔԵՊՍ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ, Պատմութիւն Արմաշու Դպրեւանքին, «Շողակաթ», Ստանպուլ, 1956, Դետկեմբեր, էջ 371:

⁷ Մկրտութեան ժամանակ Շահինեան եւ կամ Զահինեան մականունով Սաթէնիկը, մեր մեծ մայրն է եւ Տիրամայրը՝ Գրիգոր Աւ. Քհնյ. Տամատեանի:

հովանեաւ սրբապատկերին: Սա ինքնին փաստ է, թէ այդ շրջանին տակաւին ժողովուրդին կրօնական կարիքներուն գոհացում կու տար Չարխափան Ս. Աստուածածին եկեղեցին: Տակաւին, վանքը ամայացած ըլլալով հանդերձ, կը շարունակուէր յիշատակուիլ Չարխափան Ս. Աստուածածին սրբապատկերին յիշատակութեամբ:

1922-էն յետոյ, երբ եկեղեցին բոլորովին կամայանայ՝, Չարխափան Ս. Աստուածածնի սրբապատկերն ալ բոլորովին կը կորսուի ու կը խառնուի պատմութեան էջերուն, թողելով իր բարոյական յիշատակը: Ներկայիս, սակայն, այս սրբապատկերին յիշատակը հասած է մեզի հին ժամանակներուն ուխտաւորներուն համար պատրաստուած գունազարդուած Չարխափանի Սեղանին յիշատակի պատկերով, որուն մօտ կանգնած է Արմաշու վանքի խաչակիր լուսարար՝ Աղշիկ Մինասը: Այս յիշատակի պատկերին ներքեւ գրուած է Չարխափան Ս. Աստուածածին Արմաշ:

Մինչ այդ, Արմաշու սրբապատկերի յիշատակին հենլով, ծնունդ առած են նոր յիշատակութիւններ, որոնց մէջ տակաւին ներկայիս ապրիլ կը շարունակեն Արմաշու Չարխափան Ս. Աստուածածնայ սրբապատկերը, Արմաշական ոգին եւ Արմաշու ճամբով Հայ եկեղեցւոյ անդաստանէն ներս ծառայած վարդապետներ:

Ստորեւ կը ներկայացնենք Չարխափան Ս. Աստուածածին Սրբապատկերին հետ աղերսուած յիշատակները:

Քարակիւմրիկի Ս. Յովհան Ոսկեբերան եկեղեցւոյ մէջ

Հին Պոլսոյ թաղերէն է Քարակիւմրիկը, որու Ս. Յովհան Ոսկեբերան փայտաշէն եկեղեցին ի հիմանէ կը վերանորոգուի եւ կօծուի՝, 7 Մայիս 1829-ին: Այս եկեղեցւոյ մէջ կը պահպանուի Չարխափան Ս. Աստուածածնի պատկերին նմանօրինակը, եւ այս պատճառաւ եկեղեցին կը կոչուի նաեւ «Փոքր Արմաշ»: Այնուհետեւ, այն անձերը որոնք տնտեսական պատճառներով մինչեւ Արմաշ երթալու հնարաւորութիւնը չունէին, անոնք կը փութային Քարակիւմրիկ:

Մաղաքիա Արքեպս. Օրմանեան Ս. էջմիածնէ վերադառնալէ յետոյ, 1888-ին կը ստանձնէ եկեղեցւոյ քարոզիչի պաշտօնը եւ Արմաշու Դպրեւանքին անհրաժեշտ նիւթական եկամուտը ապահովելու համար առաջին եւ մեծ քայլերը այս եկեղեցւոյ մէջ կը նետէ: Քարակիւմրիկի ուխտատեղիին հասոյթը կարելի էր եկեղեցականներ պատրաստելու համար

բացուելիք նոր վարժարանին յատկացնել: Այսպէս, անյապաղ կը կազմուի «Քարակէօմրիւկի Մատակարարութեան եւ Եկեղեցական Վարժարանի Պատրաստութեան Յանձնաժողովը», որուն կը նախագահէ Մաղաքիա Եպիսկոպոս⁸:

Քարակիւմրիւկ թաղամասը մերձաւոր շրջաններէն մին եղած է այժմու Պալաթ թաղամասին եւ Պալաթեցի հրապարակագիր՝ Կարապետ Իւթիւճեան, 1900-ին, Քարակիւմրիւկի Ս. Յովհան Ոսկեբերան եկեղեցւոյ մասին իր յիշատակները հրապարակած ժամանակ, կանգնադառնայ նաեւ Չարխափանի սրբապատկերին⁹: Ըստ իրեն, եկեղեցին նախապէս եղած է խրճիթի նման շէնք մը, որուն հովանաւորութիւնը անկ էր Պալաթու Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ: Մէջի զարդերը, պատկերները, կահերն ու կարասիները, ըստ իր յիշողութեան, Պալաթու եկեղեցիէն տրուած էին: Իսկ Չարխափանի սրբապատկերը, որ քիչ ժամանակի մէջ փայլ առած էր, նախապէս կը գտնուէր Պալաթու եկեղեցւոյ վերնատան մէկ մուկ անկիւնը կախուած, առանց ուշադրութիւն գրաւելու: Իսկ Քարակիւմրիւկ փոխադրուելէ ետք արժանացած էր մեծ յարգանքի ու պատիւի, շնորհիւ իր հրաշագործ զօրութեան:

Քարակիւմրիւկի մատուռը, որ նախապէս կարեւորութիւն չունէր, յետ հրաշագործութիւններու համբաւի տարածումին, դարձած էր նշանաւոր ուխտատեղի եւ զանազան շրջաններէ առատ նուէրներ կը ստացուէին էին եկեղեցւոյ համար: Շրջան մը յետոյ, մատուռը ընդարձակուելով դարձած էր նաեւ եկեղեցիի: Իսկ այս եկեղեցին կը կոչուէր նաեւ «Արմաշի Չարխափանին պզտիկ քոյրը»¹⁰:

Կը յիշատակուի, թէ ամեն Հինգշաբթի այս եկեղեցւոյ մէջ ուխտաւորաց մեծ բազմութիւն մը կը հաւաքուէր: Պատկերը հաստատուած էր եկեղեցւոյ Աւագ Խորանին աջակողմը եւ տարիներ շարունակ նշանաւոր

⁸ ՄԱՂԱՔԻԱ ԱՐՔԵՊՍ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ, Խորք եւ Խօսք, 1929, Երուսաղէմ, էջ 150–151:

⁹ Անցեալին Կեսարիոյ Թոմարգա գիւղին մէջ գոյութիւն ունեցած է Թոմարգայի Չարխափան Ս. Աստուածածնի վանքը, ուր կը գտնուէր 1671-ին գծագրուած Չարխափան Ս. Աստուածածնի սրբապատկեր մը: Արշակ Ալպօյաճեան, «Բիւզանդիոնի» մէջ լոյս տեսած գրութենէ մը քաղելով կը խօսի աւանդութեան մը մասին, ըստ որուն Քարակիւմրիւկի Ս. Յովհան Ոսկեբերան եկեղեցւոյ եւ Թոմարգայի վանքի Չարխափանի սրբապատկերներուն գծագրիչը նոյն անձը եղած է: Եթէ աւանդութիւնը ճիշդ է, Չարխափանի Սրբանկարն ալ մօտաւորապէս 350 տարուայ անցեալ մը ունենալու է. տես Ա. ԱԼՊՕՅԱՃԵԱՆ, Պատմութիւն Հայ Կեսարիոյ, հտ. Ա, Գահիրէ, 1937, էջ 1011):

¹⁰ Կ. Ս. ԻԻԹԻՃԵԱՆ, Պատմական Նօթեր Գարակէօմրիւկի եկեղեցւոյ վրայ, «Մասիս», 15 Յուլիս 1900, թիւ 29, էջ 449–450:

դարձած: Ուխտաւորներու պաշտամունքը Արմաշու շափ ազդեցութիւն թողած էր հաւատացեալներուն մօտ: Հաւատացեալներուն նեղութիւնները կը փարատէին, չարը կը խափանուէր եւ քանի՜-քանի՜ անձեր իրենց ցաւերուն մոռցումը կը գտնէին: Իսկ այս բոլորին մէջ «ուխտ» բառը կառանձնանար ու կը դառնար զօրավիգը կարօտեալին: 6 Յուլիս 1900-ին, մեծ հրդեհ մը կը պատահի եւ մոխրակոյտ կը դարձնէ Քարակիւմրիւկի բովանդակ թաղը: «Պզտիկ Արմաշ» կոչեցեալ հայոց պատմական եկեղեցին եւս կը տուժէ այս դէպքէն եւ իր յարակից վարժարանին հետ կայրի՝ Իսկ, եկեղեցւոյ լուսարարապետ՝ Տ. Արիստակէս քահանան, որ հրդեհի ժամուն ներկայ գտնուած էր եկեղեցին, վտանգը նախապէս տեսնելով, Չարխափան Ա. Աստուածածնի սրբապատկերը, սրբազան մասունքները եւ եկեղեցական անօթները եկեղեցւոյ տակը գտնուող նկուղին մէջ կը պատսպարէ¹¹:

Հստ նկարագրականին, կիներ ու անոնց հետ քանի մը մարդիկ իրենց տուն-տեղը թողած դէպի եկեղեցի կը վազեն, տեւաբար մտածելով Չարխափանի մասին: Երբ կը լսեն թէ Սեբաստացի գեղջուկ քահանան՝ Տէր Արիստակէսը իր կեանքը վտանգելով հանդերձ եկեղեցւոյ գոյքը ազատած է, մխիթարական մեծ պոռթկումով իրենց ուրախութիւնը կը յայտնեն: Երբ եկեղեցւոյ առաստաղը փլելու հանգրուանին հասած էր, քահանան կը գտնուէր այնտեղ եւ լուր կը տարածուի, թէ քահանան հրկիզուելով վախճանած է եկեղեցւոյ մէջ: Սակայն, երբ երէցկիւնը եկեղեցի կերթայ՝, փոխանակ դիակի մը՝ կը գտնէ Տ. Արիստակէսը, որուն հագուստները այրած, գլուխը փոշիով ծածկուած եւ դէմքը ծուխէն սեւցած էր: Թաղեցիները այս դէպքը հրաշք կը համարեն ըսելով, թէ քահանան պատկերը ազատած է եւ պատկերն ալ զինք¹²:

Պալաթու Ա. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ մէջ

Քարակիւմրիւկի եկեղեցւոյ հրկիզուելէն ետք, Չարխափան Ա. Աստուածածնայ պատկերը, 20 Յուլիս 1900-ին, վայելուչ արարողութեամբ կը փոխադրուի Պալաթի Ա. Հրեշտակապետ եկեղեցի:

¹¹ «Բիւզանդիոն», 7–20 Յուլիս, 1900, էջ 3: Տէն նաեւ, ՄԱՂԱՔԻԱ ՊԱՏՐ. ՕՐՄԱՆԵԱՆ «Ազգապատում», Հատոր Գ, Երուսաղէմ, 1927, յօդ. 3092, սիւն. 5351:

¹² ՄԷՐՍԷՏԵՍ, Այցելութիւն մը Պզտիկ Արմաշի Աւերակներուն, «Մասիս», 15 Յուլիս 1900, թիւ 29, էջ 454:

Արմաշի խնամակալութեան եւ Պատրիարքարանի պաշտօնէութեան ներկայացուցիչները, նախ կը մտնեն հրկիզուած եկեղեցւոյ գանձարանը եւ դուրս կը հանէն եկեղեցւոյ գոյքն ու սրբազան անօթները: Գոյքերը ամփոփուած էին երկաթեայ արկղի եւ փայտեայ շորս արկղի մէջ եւ ամենքն ալ կողպուած ու կնքուած էին: Իսկ Պալաթի եկեղեցիին գանձարանը որպէս ամուր կառոյց, շատ լաւ պիտի կարենար պատսպարել զանոնք:

Բոլոր անօթները, գոյքերը, որոնց գլուխ գործոցն էր՝ Չարխափանը, Պալաթի եկեղեցիին մէջ ի ներկայութեան եկեղեցւոյ քարոզչին, թաղային խորհուրդի անդամներուն եւ այլ երեւելիներու, կրկին անգամ կը ցուցակագրուին եւ որպէս ստորագրեալ ցուցակ կը ներկայացուին Պատրիարքական Աթոռ:

Սրբապատկերին փոխադրութիւնը կը տարբերի բազմաթիւ գոյքերէ, պատճառ դառնալով ոգեւոր ցնծութեան: Եկեղեցականներ ձեռքի վրայ կը տանին Ս. Աստուածածնայ պատկերը, որ Պալաթի եկեղեցիին դռնէն մինչեւ Ս. Մինասի խորանը, շարականներու երգեցողութեամբ կը փոխադրուի եւ նկարը կը մնայ եկեղեցւոյ մէջ: Յաջորդ Հինգշաբթի, արդէն իսկ հանդիսաւոր արարողութիւններով ուխտագնացութիւնն սկիզբ կառնէ¹³:

Մաղաքիա Պատրիարքի տնօրինութեամբ հրկիզուած եկեղեցւոյ Չարխափանի սրբապատկերը կը տեղադրուի Պալաթու Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ աջակողմեան սեղանը եւ կը տնօրինուի, որ խաչվերացի Ուխտագնացութիւնն ամեն տարի շարունակուի Պալաթու մէջ: Նոյնիսկ կը տնօրինուի որ Մեծ Պահոց շրջանին վարագոյրով չծածկուի Չարխափանի Ս. Սեղանը եւ ուխտաւորներ աղօթեն բաց Ս. Սեղանի առջեւ:

Մաղաքիա Պատրիարք ո՛չ միայն բանաւոր տնօրինութիւն մը կընէ՝, այլ նաեւ 20 Յուլիսի 1900 ամի, ընդ 155 համարաւ Պատրիարքական Կոնդակ¹⁴ կը հրապարակէ եւ սրբապատկերին ականարկելով պարտն ու պատշաճը հրապարակաւ կը տնօրինէ:

Մինչեւ այսօր, Պալաթու եկեղեցւոյ մէջ կը շարունակուի Ս. Խաչի տօնակատարութեան նախօրեակին ուխտի օրը, որով Ս. Պատարագի, Հսկումի եւ այլ արարողութեանց մասնակից ուխտաւորներ, կաղերսեն Չարխափանի հրաշագործութիւնը: Բաց աստի, իւրաքանչիւր Հինգ-

¹³ «Բիւզանդիոն», 21 Յուլիս - 3 Օգոստոս, 1900, էջ 3:

¹⁴ Մեթրոն — Ասատուր, Երեքդարեան Պատմութիւն Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ Պալաթու, Կ. Պոլիս, 1931, էջ 155—159:

շաբթի օրուան Չարխափանի ուխտագնացութեան արարողութիւնները կը շարունակուին:

Անցեալին, այս եկեղեցին եւս, դարձած է բազում հրաշքներու վայր, որով բազմաթիւ հիւանդներ գերբնական զօրութեամբ բուժուած են:

Չարխափանի ուխտագնացութեան որպէս հետեւանք տեղի ունեցած յայտնի եւ անյայտ հրաշքներէն կուզենք ներկայացնել օրինակ մը, որ տեղի ունեցած է 1956-ին: Գիշերային պաշտամունքի ժամանակ ոչ քրիստոնեայ ուխտաւոր մը, որ արկածի հետեւանքով համր դարձած էր, արարողութեան աւարտին եկեղեցիէն դուրս ելած է խօսելով¹⁵:

Նիւ Եորքի Ա. Խաչ եկեղեցոյ մէջ

Այս յիշատակութիւնն Արմաշու Չարխափան Ս. Աստուածածին վանքին ամայանալէն երկար տարիներ յետոյ կը սկսի, որ հեռաւոր ԱՄՆի մէջ կը դառնայ Չարխափանի յիշատակութիւնը վերապրեցնելու միջոց:

Ս. Երուսաղէմի Պատրիարք՝ Թորգոմ Մանուկեանի ԱՄՆ Արեւմտեան Թեմի Առաջնորդութեան օրերուն, 1986-ին, Սիմոն Սամսոնեանի ձեռամբ կը գծուի Չարխափան Ս. Աստուածածնի սրբապատկերը՝ նմանողութեամբ Արմաշու սրբապատկերին: Այս սրբապատկերին մէջ կը բերեղանային բազմաթիւ նշանակութիւններ:

Առաջին հերթին սրբապատկերը կը զետեղուէր Նիւ Եորքի Ա. Խաչ եկեղեցոյ մէջ, յատուկ սեղանի մը վրայ: Սա այն եկեղեցին էր, ուր Արմաշական Ղեւոնդ Արքեպս. Դուրեան, 1933-ին Ս. Պատարագի ընթացքին սպաննուած ու նոյն վայրին մէջ թաղուած էր: Երկրորդ, Թորգոմ Արքեպս. Մանուկեան անդամ ըլլալով Սբց. Յակոբեանց Միաբանութեան, սարկաւագ ձեռնադրուած էր ձեռամբ՝ Թորգոմ Պատրիարք Գուշակեանի: Իր վախճանումէն յետոյ կուսակրօն եկեղեցական ձեռնադրուած էր եւ կոչուած՝ Թորգոմ:

Սրբապատկերի բացման արարողութիւնը ալ աւելի նշանակալից կը դառնար, քանի իր մասնակցութիւնը կը բերէր Պոլսոյ Շնորհք Պատրիարք Գալուստեանը, որ ինք եւս Թորգոմ Պատրիարք Գուշակեանի սանը եղած էր: Պոլսոյ Պատրիարքին ներկայութիւնը նաեւ կը միացնէր Ար-

¹⁵ «Ժամանակ», 17 Սեպտեմբեր 1956, Կ. Պոլիս, էջ 4: «Մարմարա», թիւ 4486, 17 Սեպտեմբեր 1956, Կ. Պոլիս, էջ 4:

մաշու վանահարց յիշատակութիւնը, քանի Պոլսոյ պատրիարքներ վերջին շրջանին եղած էին նաեւ Արմաշու վանահայրեր:

Այս սրբապատկերը տակաւին կը շարունակէ մնալ նոյն եկեղեցւոյ մէջ եւ ուխտաւորներ կը շարունակեն յիշատակել Արմաշու վանքին անունը: Հետեւաբար, սրբապատկերը Արմաշու ուխտագնացութեան հետ առնչելէ եւ կամ հրաշագործ զօրութիւն մը ունենալէ աւելի, կը մնայ յիշատակարան:

Գատրգիւղի Ս. Թագաւոր եկեղեցւոյ մէջ

Այս յիշատակութիւնը եւս Արմաշու Չարխափան Ս. Աստուածածին վանքին ամայանալէն երկար տարիներ յետոյ կը սկսի եւ կը դառնայ Չարխափանի յիշատակութիւնը վերապրեցնելու միջոց:

Երբեմնի Արմաշի եւ Գատրգիւղի կապը յիշատակելու նպատակաւ, եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝ Գրիգոր աւ. քհնյ. Տամատեանի նախաձեռնութեամբ, Ս. Թագաւոր եկեղեցւոյ մէջ 2015-ին կը գծուի Չարխափան Ս. Աստուածածին սրբապատկերը եւ կը զետեղուի եկեղեցւոյ Մայր Սեղանին վրայ: Մաղաքիա Պատրիարքի յիշատակած բուն Ս. Չարխափանի չափերու համեմատութիւնը անշարժ պահելով, Գատրգիւղաբնակ Ազնիւ Զօպանի ձեռամբ պատրաստուած այս սրբապատկերին մէջ կը բիրեղանային բազմաթիւ նշանակութիւններ:

Մաղաքիա Պատրիարք Օրմանեան, երբ Քարակիւմրիկի մէջ կը պաշտօնավարէր, նաեւ որպէս առժամեայ քարոզիչ կը ծառայէր Ս. Թագաւոր եկեղեցւոյ մէջ, առիթ կ'ունենար Գատրգիւղաբնակ մեծանուն բարերար Աբիկ Ունճեանի հետ զրուցելու եւ գաղափարները իրեն հետ բաժնեկցելու: Այլապէս, Արմաշու առաջին քայլերը կը նետուին նաեւ Ս. Թագաւոր եկեղեցւոյ մէջ, երբ Մաղաքիա Եպիսկոպոսի երազանքը մեծապէս ընդունելութիւն կը գտնէ Աբիկ Ունճեանի մօտ: Հոգեւորական եւ բարերար, առաջնորդը կը հանդիսանան Արմաշու վանքի վերանորոգութեան եւ Դպրեվանքի կառուցման գործընթացին¹⁶:

Մաղաքիա Արքեպիսկոպոսի, Աբիկ Ունճեանի եւ Արմաշու միջեւ այնքան սերտ յարաբերութիւն մը կար, որ Դպրեվանքի առաջին հունձքը՝ 7 վարդապետներ, Պատրիարքի այցելութեան առիթով Պոլիս գտնուած

¹⁶ Գր. Ար. ՔԶՆՅ. ՏԱՄԱՏԵԱՆ, Յուշամատեան Գատրգիւղի, հտ. Ա., Ստանպուլ, 2015, էջ 165:

ժամանակ, Ս. Թագաւոր եկեղեցւոյ մէջ կը մասնակցէին նաեւ կիրականօրեայ արարողութեան: Կենթագրենք՝, թէ այս այցելութիւնը բացի պաշտամունքային մասնակցութենէ, նաեւ ունէր երախտագիտական երեսակ մը, քանի Արմաշու Դպրեւանքի տնտեսական սիրտն էր Աբիկ Ունճեան, հաւատացած ըլլալով հոգեւոր ճեմարանի մը անհրաժեշտութեան ու մինչեւ իր վախճանը հսկած՝ Դպրեւանքի Յանձնախումբին եւ նիւթապէս սատարած՝ վանքին: Իր վախճանումէն յետոյ, եղբայրը՝ Մաթուս Ունճեան եւս կը շարունակէ իր եղբօր առաքելութիւնը եւ Դպրեւանքը նիւթապէս որբ չի թողուր¹⁷:

Տակաւին, Արմաշու վանքին ուղեղը՝ Մաղաքիա Պատրիարք, Գատրգիւղի մէջ անհամար յիշատակութիւններ ունեցած է¹⁸: Իր վերջին պատգամը փոխանցած է Ս. Թագաւոր եկեղեցւոյ բեմէն: Վախճանած է Գատրգիւղի մէջ եւ իր մահաբեմը առաջին հերթին պատրաստուած է Ս. Թագաւոր եկեղեցւոյ մէջ¹⁹:

Բացի Մաղաքիա Պատրիարքէ, Արմաշու հոգին՝ Եղիշէ Պատրիարք Դուրեան եւս Ս. Թագաւոր եկեղեցւոյ մէջ կը պաշտօնավարէ, որով մեծանուն հոգեւորականին ներկայութիւնը ընդմիշտ յիշատակելի կը դառնայ: Պատրիարքական պաշտօնէ հրաժարելէ յետոյ, 1911-ին կը սկսի Ս. Թագաւոր եկեղեցւոյ մէջ պաշտօնավարել պատուակալ քարոզիչի հանգամանքով ու կը շարունակէ մինչեւ 1919²⁰:

Ս. Թագաւոր եկեղեցւոյ բեմը մեծապէս վայելած է Արմաշական վարդապետներ՝ Եղիշէ Ծ. Վրդ. Այվազեան, Աղան Ծ. Վրդ. Արծրունի (Համաճեան), Գնէլ Եպս. Գալէմքեարեան, Ղեւոնդ Արքեպս. Դուրեան եւ Գարեգին Պատրիարք Խաչատուրեան, երբ անոնք որպէս Գատրգիւղի քարոզիչ պաշտօնավարած են:

Բոլորը վախճանեցան, սակայն իրենց հոգեւոր օրրանը՝ Արմաշը, Չարխափանի սրբապատկերի ճամբով կը յիշատակուի ամենուրեք: Այլապէս, Ս. Թագաւոր եկեղեցւոյ մէջ մատուցուած իւրաքանչիւր Ս. Պատարագին սրբապատկերի հովանիին ներքեւ յատուկ հանգստեան աղօթքով կը յիշատակուին բոլորը:

¹⁷ ԳՐԻԳՈՐ ԱԻ. ՔԶՆՅ. ՏԱՄԱՏԵԱՆ, Մաղաքիա Պատրիարք Օրմանեան Գատրգիւղի Հետքերով, Ստանպուլ, 2018, էջ 38–39:

¹⁸ Անդ:

¹⁹ Անդ՝ էջ 58–63:

²⁰ ԳՐԻԳՈՐ ԱԻ. ՔԶՆՅ. ՏԱՄԱՏԵԱՆ, «Յուշամատեան Գատրգիւղի», Հատոր Բ., Ստանպուլ, 2015, էջ 477:

Գատրգիտի Ս. Թագատուր եկեղեցույ
սրբապատկերը

Նիւ Եորֆի Ս. Խաչ եկեղեցույ սրբապատկերը

РЕЗЮМЕ

Со знаменитыми монастырями Константинопольской патриархии тесно связан образ Отгоняющей зло Пресвятой Богородицы (Чархапан Сурб Аствацацин), благодаря которому монастырь назван Чархапан Сурб Аствацацин. В истории монастыря образ упоминается также своими чудесами. Кроме того, некогда действующая в квартале Каракёй Константинополя церковь Св. Иоанна Златоуста (Сурб Ован Воскеберан), где также был образ «Чархапан Сурб Аствацацин» (Отгоняющей зло Пресвятой Богородицы) называли «Покр Армаш» (Маленький Армаш) и была тесно связана с упоминанием монастыря Армаша. Чудотворный образ Армаша в 1920-ые был утерян. А чудотворный образ в квартале Каракёй в 1900 г. был перенесен в Палат.

Ныне память об Отгоняющей зло Пресвятой Богородицы остается живой благодаря одноименным образам, сохранившимся в церквях Свв. Архангелов (Сурб Рештакапетак) в Палате, Св. Креста (Сурб Хач) в Нью-Йорке и Св. Царя в Гатегюхе.

SUMMARY

One of the most famous monasteries of the Armenian Patriarchate of Constantinople, Armash Monastery, is closely related with Charkhapan Soorp Asdvadzadzin's (Evil Expeller Holy Mother of God) icon. That's why the monastery was called as "Charkhapan Soorp Asdvadzadzin" Monastery. In the historical path of the monastery, the icon was remembered with miracles. In addition, by a similar Charkhapan icon, the former St. Hovhan Vosgeperan (John Chrysostom) Armenian Apostolic Church of Karagumruk was called "Small Armash" and was closely related to the memory of Armash Monastery. The miraculous icon of Armash was lost in the 1920's, and the miraculous icon of Karagumruk was moved to Balat in 1900. Today, the memory of Charkhapan continues on display in the Balat Soorp Hreshdagabed (Holy Archangel), New York, Uptown Soorp Khach (Holy Cross) and Kadikoy (Chalcedon) Soorp Takavor (Holy King) Armenian churches with their Charkhapan icons.